

AHLÂK EKSENLİ DİNDARLIK*

Ahlâk Dinin Vazgeçilmez Değeri

Ahlâk; insanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevî nitelikler, huylar ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlar bütünü olarak tanımlanabilir. Ahlâk aynı zamanda, insanda yerleşmiş bulunan bir karakter yapısına da işaret etmektedir. İnsanın düşünce ve niyetleri ile eylemlerini büyük çapta şekillendiren sahip olduğu karakter yapısıdır. İşte ahlâk, öncelikle insanın karakterini güzelleştirir. Onu iyi niyet ve düşüncelerin sahibi kılar. İyi niyet sahibi olduğu sürece, insanın eylemleri de her zaman iyiliğe yönelik olur.¹

İnsan iyiliğe yönelir ve yeteneklerini o yönde geliştirirse güzel ahlâklı, kötülüğü seçer ve kendini o yönde yetiştirirse kötü ahlâklı diye isimlendirilir. Şüphesiz İslâm dininin gayesi, insanı güzel ahlâk sahibi kılmaktır. Güzel ahlâklı insanın ayırt edici vasfı, kötülüklerden kaçınıp iyiliklere yönelmesi ve hayatta onları uygulamasıdır. İyiliğin ve kötülüğün ne olduğunu soran kişiye Hz. Peygamber'in verdiği cevap şöyledir:

*“İyilik, güzel ahlâktır. Kötülük (günah olan şey) de seni içten içe rahatsız eden ve insanların fark etmesinden hoşlanmadığın şeydir.”*² Bir başka hadiste Resulullah Efendimiz, gönderiliş gayesini ahlâkî güzellikleri tamamlamak olarak belirtmiştir. Abdullah b. Amr şöyle der:

* Bu metin Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi Dr. Yaşar YİĞİT tarafından hazırlanmıştır.

¹ Recep Kılıç, *Âyet ve Hadislerin Işığında İnsan ve Ahlâk*, s. 1.

² Müslim, “Birr”, 14-15.

لم يكن فاحشاً ولا متفحشاً. وقال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إن من أخيركم أحسنكم خلقاً.

“Peygamber (s.a.s.) ne çirkin bir söz söyler, ne de kötü bir eylemde bulunurdu. O, bu konuda şöyle buyurdu: ‘En iyileriniz, ahlâk bakımından en güzel olanlarıdır.’”³

Peygamberimizin güzel ahlâkın önemini vurgulayan bir başka hadisi de şöyledir:

إن المؤمن ليدرك بحسن خلقه درجة الصائم القائم.

“Şüphesiz insan güzel ahlâkı ile geceyi ibadetle, gündüzü oruçla geçiren insanın derecesine ulaşır.”⁴

Güzel Ahlâk Dindarlıkta Zirvedir

Kâmil insan olma ya da Kur’an ve Sünnet zeminli dindarlıkta zirve şüphesiz ahlâktır. Öyle ki, dinî geleneğimizde inanç ve ibadetin meyvesinin güzel ahlâk olduğu dile getirilmiştir. İnsanların gelip geçtiği yerden, onları rahatsız edecek bir engeli kaldırmayı imanın bölümlerinden sayan; cennete girebilmek için imanı, kâmil bir iman için de insanları sevmeyi önemli bir şart olarak nitelendiren bir dinin mensuplarının dinin ve ahlâkî değerlerin kendilerine ne gibi güzellikler kattığını, bunları kimlere karşı sergilediğini sorgulamaları gerekir. Komşusu aç iken tok uyuyanın, komşusu kötülüğünden güven içinde olmayanların, kendisi için hoş gördüğünü başkası için de hoş görmeyenlerin, oruç tuttuğu halde yalan konuşmayı, yalanla iş yapmayı bırakmayanların dindarlıklarında kemalden/kaliteden bahsetmek kulluğun amaçları açısından ne derece isabetlidir? Dindarlık, dinin güzelliklerinin her koşulda gönül huzuru ile hayata yansı-

³ Buhârî, “Edeb”, 39; Müslim, “Fezâil”, 68.

⁴ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 8.

tilmasını gerekli kılar. Bir başka deyişle dinin mesajlarının içselleştirilmesi, dindarlığın oturduğu temel eksendir.

Güzel ahlâk, dindarlığın en üst noktasını teşkil etmektedir. Hemen bütün ibadetlerin temel amacıdır güzel ahlâk... Bu itibarla ibadetlerimiz her şeyden önce ahlâkımıza ayrı bir güzellik katmalıdır. Ahlâkı güzelleşen insan, dine ve onun mesajlarına inanmanın haz ve anlamını iliklerine kadar hisseder. Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.),

انما بعثت لاتمم مكارم الاخلاق

“Ben ahlâkî güzellikleri tamamlamak üzere gönderildim”⁵ buyurmuş, Kur’ân-ı Kerîm’de de,

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ

“Şüphesiz sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin”⁶ âyetiyle onun ahlâkının yüceliğine vurgu yapılmıştır. Onun bizler için örnek ve rehber siretine bakıldığında, insanlarla olan ilişkilerinin hep güzel ahlâk zeminine oturduğu görülür. O, ahlâkında şüphe olmayan bir peygamber, bir aile reisi, bir lider, bir önder, bir imam, bir arkadaşı, bir komşu, bir ticaret adamıdır. Onun ilişkilerinde ahlâkiliğin değışmez esas olduğunu görürüz. Bu itibarla ahlâkın olmadığı yerde sahih bir dindarlıktan söz etmemiz abesle iştiğal olacaktır. Dindarlığımız işimizi, ibadetimizi, insanlarla olan ilişkilerimizi tezyin etmelidir, güzelleştirmelidir.

Geçek şu ki, dindarlığın en önemli tezahürü ahlâktır. Nitekim merhum Nurettin Topçu şöyle demektedir: “...Din ile ahlâk birbirinden ayrılmaz. Dini ahlâktan, ahlâkı dinden ayırmak, insanın iç dünyasını kendisinden ayırmak gibidir.”⁷

⁵ İbn Hanbel, *Müsned*, II, 381.

⁶ Kalem, 68/4.

⁷ Nurettin Topçu, *İslâm ve İnsan*, İst. 1998, s. 82.

Dinin diğer temel unsurlarına önem vermeden veya ihmal ederek parçacı ve sığ bir yaklaşımla da “ahlâklı” olmak imkânsız gibidir. Çünkü ahlâk, Kur’an’ın mesajlarının, dahası dinin bir bütün olarak içeriğinin ortalamasıdır. Bunun için Hz. Âişe validemize Peygamberimizin ahlâkı sorulduğunda,

كَانَ خَلْقُهُ الْقُرْآنَ، يَغْضَبُ لِعَظْمِهِ، وَيَرْضَى لِرِضَاةِ

“Onun ahlâkı Kur’an’dı; Kur’an öfkelenirse o da öfkelenir, Kur’an hoşnut olursa o da hoşnut olurdu.”⁸ şeklinde cevap vermiştir. Güzel ahlâk, kişideki imanın olgun olup olmadığının da göstergesi durumundadır. Hadiste şöyle buyrulur:

أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا. وَخِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ

“Müminlerin imanca en olgunu ahlâkça en güzel olanlarıdır. En hayırlınız da ailesine en iyi davrananlarınızdır.”⁹

Hz. Peygamber’in güzel ahlâkla ilgili başka hadisleri de vardır. Konunun öneminin anlaşılması açısından bu hadislerden bir kısmını nakletmemizin yerinde olacağı kanısındayız:

اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُ مَا كُنْتَ وَاتَّبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمَحُّهَا وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ.

“Nerede olursan ol Allah’a karşı saygılı ol. Bir kötülüğün arkasından onu yok edecek bir iyilik yap ve insanlara güzel ahlâkla muamelede bulun.”¹⁰

إِنَّ مِنْ شَرِّ النَّاسِ مَنْ تَرَكَهُ النَّاسُ أَوْ ودَعَهُ النَّاسُ إِيْتَاءَ فُحْشِهِ

“Kötülüğünden çekinerek insanların terk ettiği kişi, insanların en kötü (şerli)lerindedir.”¹¹

⁸ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, XX, 255.

⁹ Tirmizî, “Rada”, 11; Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 15.

¹⁰ Tirmizî, “Birr”, 54.

¹¹ Tirmizî, “Birr”, 59.

ما شيءٌ أثقلُ من ميزانِ المؤمنِ يومَ القيامةِ من خُلُقٍ حسنٍ فإنَّ اللهَ
تعالى ليُبغِضُ الفاحِشَ البذيءَ

“Kıyamet gününde mümin kulun terazisinde güzel ahlâktan daha ağır bir şey bulunmaz. Allah Teâlâ çirkin hareketler yapan, çirkin sözler söyleyen kimseden nefret eder.”¹²

ما من شيءٍ يوضَعُ في الميزانِ أثقلُ من حُسنِ الخُلُقِ وإنَّ صاحبَ
حُسنِ الخُلُقِ ليبُلُغُ به درجةَ صاحبِ الصَّومِ والصَّلَاةِ

“Kıyamet gününde mümin kulun terazisinde güzel ahlâktan daha ağır bir şey yoktur. Güzel ahlâk sahibi, gündüz oruç tutup gece namaz kılan kimselerin derecesine ulaşır.”¹³

سُئِلَ رسولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَكْثَرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ
الْجَنَّةَ؟ قَالَ: تَقْوَى اللهِ وَحُسْنُ الخُلُقِ وَسُئِلَ عَنْ أَكْثَرِ مَا يُدْخِلُ
النَّاسَ النَّارَ فَقَالَ: الفَمُّ وَالْفَرْجُ

“Hz. Peygambere insanların cennete girmesine en fazla vesile olacak amellerin hangisi olduğuna dair bir soru yöneltildiğinde, Allah Resûlü; ‘Allah’tan korkmak (O’na karşı sorumluluk bilinci taşımak) ve güzel ahlâktır’ şeklinde cevap verdi. Aynı şekilde ‘insanların cehenneme girmesine en çok neden olacak ameller hangisidir’ diye sorulduğunda Peygamber (s.a.s.), ‘ağız (sınır ve kural tanımaksızın ileri geri konuşmak) ve ferçtir (namus ve iffeti muhafaza etmemektir)’ şeklinde cevap verdi.”¹⁴

Görüldüğü gibi iman ile ahlâk arasında kuvvetli bir ilişki vardır. Güzel ahlâk, kemal seviyesindeki olgun bir imanın göstergesi durumundadır. Kötü ahlâk da imandaki zaafa işaret eder. Çünkü İslâm’da, insanların sadece iman etmeleri değil, aynı zamanda güzel davranışlarda bulunmaları da istenir. Nitekim bu husus değişik vesilelerle Kur’an’da çokça vurgulanır.

¹² Tirmîzî, “Birr”, 61; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 8.

¹³ Tirmîzî, “Birr”, 61.

¹⁴ Tirmîzî, “Birr”, 61.

“Asra yemin ederim ki, insan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak iman edip güzel eylemlerde bulunanlar, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır.”¹⁵ âyetleri, hüsrân ve anlamsızlığın iman ile bitebileceğini ve imanın salih amelleri gerekli kıldığını dile getirmektedir. Şüphesiz bu davranışların sergilenmesinde sabır ve haktan sapmama da önemli olgulardır. Ayrıca iyi ve kötü her amelin değerlendirileceği kıyamet gününde en makbul ibadetin güzel ahlâk olacağı belirtilmektedir. Zira bütün ibadetlerin yegâne hedefi, insanı güzel ahlâk sahibi yapmaktır. Kıldığımız namazlar, tuttuğumuz oruçlar, ifa ettiğimiz hac, verdiğimiz zekât ve sadakalar hep bizi olgunlaştırmak, mükemmel ahlâka ulaştırmak için farz kılınmıştır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de

أَتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ
الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ

“Sana vahyedilen kitabı oku ve namaz kıl; çünkü namaz çirkin ve kötü işlerden alıkor. Allah’ı zikretmek en büyük şeydir...”¹⁶,

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“Ey iman edenler! Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, Allah’a karşı gelmekten sakınasınız diye size de sayılı günlerde farz kılındı...”¹⁷,

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ
صَلَوَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

¹⁵ Asr, 105/1-3.

¹⁶ Ankebût, 29/45.

¹⁷ Bakara, 2/183.

“Onların mallarından sadaka al. Onunla kendilerini temizlemiş ve tezkiye etmiş olursun”¹⁸ âyetleri, ibadetlerin kişiyi güzel ahlâka ve bu bağlamda nefis tezkiyesine ulaştırmak için olduğunu vurgulamaktadır.

İbadetlerin kişiyi güzel ahlâka ulaştırmayı amaçladığını Hz. Peygamber de değişik vesilelerle dile getirmiştir. Örneğin,

من لم يدع قول الزور والعمل به، فليس لله حاجة في أن يدع طعامه وشرابه.

“Kim yalan söylemeyi ve yalanla iş görmeyi terk etmezse, Allah’ın o kimsenin yemesini içmesini bırakmasına ihtiyacı yoktur.”¹⁹ hadisi, ibadetlerdeki maksadı yansıtmaya açısından gayet dikkat çekicidir.

Allah’a iman eden kimse güzel ahlâkı sayesinde ebedî kurtuluşa erecektir. Nitekim Hz. Peygamber’e, “insanları cennete en fazla götürecek şey nedir” diye sorulduğunda o, “Allah’a saygı (takva) ve güzel ahlâktır”²⁰ şeklinde cevap vermiştir. “Takva” diye ifade ettiğimiz, kulun Yüce Allah’a gösterdiği en üstün saygı ile insanların karşılıklı münasebetlerini düzenleyen güzel ahlâk, cennete en fazla girmeye sebep olan iki hal ve davranıştır. Takva ve güzel ahlâk sadece uhrevî kazanımlar açısından değil, dünyevî kazanımlar açısından da oldukça önem arz etmektedir. Bu iki hasletin ağırlıkta olduğu bireylerden teşekkül eden toplum, âdeti cenneti daha şimdiden bu dünyada yaşayacaktır. Zira o toplumda güzellikler hâkim olacak, herkes “öteki”nin hak ve hukukuna riayet edecek, ilâhî bir kontrol mekanizmasının onun her türlü

¹⁸ Tevbe, 9/113.

¹⁹ Buhârî, “Savm”, 8, “Edeb”, 51.

²⁰ Tirmîzî, “Bir”, 62.

eylem ve davranışından haberdar olduğu bilinciyle olumsuz davranışlardan uzak kalacaktır.

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse, ahlâk eksensli dindarlık, dindarlığın zirve noktasıdır; onun yokluğunda geriye şekilci ve yanıltıcı bir dindarlık kalır. Dini bir ağaca benzetecek olursak kökler inanç alanını, gövde ve dallar ibadet alanını ve meyve de ahlâkı temsil eder. Şüphesiz ağaç meyve vermek için vardır. Kök, gövde ve dallar olmadan meyve olamayacağı açıktır. Kökün ve dalların beslendiği zemin ise, Kur'an ve Sünnettir. Bu itibarla;

- İnanç boyutu dinin temeli, ahlâk ise amacıdır.
- İbadet ve muamelat ise olmazsa olmaz birer araçtır.

Konumuzu güzel ahlâkın önemini ve güzel ahlâka sahip kimselerin konumunu dile getiren bir hadisle bitirelim. Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyuruyor:

إِنَّ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَيَّ ، وَأَقْرَبِكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، أَحْسَنِكُمْ أَخْلَاقًا . وَإِنَّ أَبْعَضَكُمْ إِلَيَّ وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، الثَّرَثَاوُونَ وَالْمُتَشَدِّقُونَ وَالْمُتَفَيِّهُونَ قَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ عَلِمْنَا الثَّرَثَاوُونَ وَالْمُتَشَدِّقُونَ ، فَمَا الْمُتَفَيِّهُونَ ؟ قَالَ : الْمُتَكَبِّرُونَ

“İçinizde en çok sevdiğim ve kıyamet günü bana en yakın mesafede bulunacak kimseler güzel ahlâk sahibi olanlarınızdır. Güzel konuşuyor dedirtmek için uzun uzun konuşanlar, sözünü beğendirmek için avurdunu şişire şişire lâf edenler ve bilgiçlik etmek için lügat parlayanlar ise en sevmediğim ve kıyamet günü bana en uzak mesafede bulunacak kimselerdir. Ashâb-ı kirâm:

- *Yâ Resûlallah! Güzel sohbet ediyor dedirtmek için uzun uzun konuşanları, sözünü beğendirmek için avurdunu şişire şişire laf edenleri biliyoruz. Fakat bilgiçlik taslamak için lugat parlayanlar (mütefeyhik) dediğiniz kimlerdir? Diye sorduklarında:*

- *“Kibirlenen kimselerdir” buyurdu.”²¹*

²¹ Tirmîzî, “Bir”, 71.